

A Szent Mózes templomban van eltemetve Veleiano Márton kereskedő.

A plébánián lakott Seriman Róbert. Pignoliék kertje: Serimánék első tulajdona.

Merceria: Serimán Zakariás üzlete itt van.

Szan Zulián: örmények mindenféle üzleteit találhatták itt egykor.

Ca Loredan: itt lakott Lusignan Péter király.

Szent Bertalan apostol temploma: Palma il Giovane festménye ábrázolja az örmény vezetők megkeresztelését.

Campo S. Marina: Serimán palota.

Ruga Giufa: Dzsulfai örmény kereskedők laktak itt.

San Giovannó Nouvo templomban van eltemetve egy Ovanesnek nevezett perzsiai örmény.

A Trevisian-Cappelló palotában laktak Seriman István és János.

A Calle delle Rasse sikátorban is laktak örmények.

Folytatás a következő számban

Fogolyán Miklós feljegyzéseit sajtó alá rendezte: dr. Sasvári László

<><><><>

Az erdélyi örmények rövid története jogi megközelítésből

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. október 16-án elhangzott előadás

I. rész.

Erdélyben már a XI. század óta éltek ugyan örmények, de számuk elenyésző volt. A XVI. század elején már nagyobb számban jelen vannak, de ez esetben főleg ideiglenesen Erdélyben működő vagy csak egy-egy esetre odaérkező kereskedőkről van szó, vagy olyan telepekről, amelyek csekély számú örmény lakossága 1672-ig asszimilálódott. Ezt a tényt a jogi szabályozás is alátámasztja, ugyanis 1540-1672. között az erdélyi rendek gyakran alkottak törvényeket az idegen kereskedőkről általában, azonban az örményeket külön csak az 1600. évi II. tc. említi meg konkrétan¹.

Az Erdélybe nagyobb számban betelepülő örmények hosszú utat tettek meg az erdélyi - véglegesnek sajnos nem mondható - letelepedésükig.

A XIII. sz.-ban Örményországot megtámadták a törökök és a tatárok, akik országszerte jelentős pusztításokat végeztek. Ennek eredményeként főként az akkori fővárosból, Ániból százezrével menekültek el a keresztény örmények. A menekültek a Krim félszigeten telepedtek le, ahol főként kereskedelmi tevékenységet folytattak. Az itteni - főként tatárok okozta - zavargások miatt nagyobb részük továbbment Lengyelországba, majd - az ottani háborúk miatt - Moldvába, - ahol hét várost alapítottak (Focsani, Tecuci, Birlad, Ocna Roman, Iasi, Botosani) -, innen pedig - a rájuk kirótt egyre nagyobb terhek és az akkori fejedelem, Duca Voda-val kialakult konfliktus miatt - az erdélyi havasokba húzódtak.

1669-ben I. Apaffy Mihály erdélyi fejedelem engedélyével a piricskei szoroson át Gyergyóba mentek, ahol a moldvai zavargások elmúlásáig tartózkodási engedélyt kaptak. A források szerint ekkor 3.000 örmény család lépett Erdély földjére.

A moldvai helyzet stabilizálódását követően az örmények egy kis része visszament Moldvába, többségük azonban letelepedési engedélyt kért és kapott I. Apaffy Mihály fejedelemtől. Az engedély megadását követően szétszóródtak Erdélyben és létrehozták az első örmény kolóniákat Gyergyószentmiklóson, Besztercén, Csíkszépvízen, Görgényszent-imrén, Felfalun, Petelén és Ebesfalván (a majdani Erzsébetváros)ⁱⁱ.

Az Erdély akkor kb. 800 ezer fős népességéhez képest az örmény bevándorlók száma elenyészőnek tűnik, de a gazdaságilag Nyugat-Európához képest elmaradott Erdélyben ennyi kereskedő és iparos betelepülése már nem jelentéktelen dolog. Természetesen a jó módú örmények helyzetét a királyi kincstár sem hagyhatta figyelmen kívül, ezért az örmények jelentős összegeket fizettek azon földterületek birtoklásáért, ahová városaikat és helységeiket építették.

Habár az örmények között sok nemesi származású volt, mégsem tekintették nemeseknek őket, sőt azok, akik I. Apaffy fejedelemtől, majd a későbbiekben III. Károly-, Mária Terézia- és a többi magyar királytól címeres leveleket kaptak nem nyertek alkalmazást hivatalokban. A hivatalviseléstől való eltiltás annak volt köszönhető, hogy a származáson kívül az indigenátus, modern kifejezéssel az állampolgárság is szerepet játszott a hivatalviselési jog megszabásában. Az a tény, hogy az örmények közül sokan kaptak nemesi rangot még nem jelentette azt, hogy ezáltal maga az örmény nemzetiség felvételt nyert volna az erdélyi nemzetek körébeⁱⁱⁱ.

Igaz ugyan, hogy a kereskedő-iparos erdélyi örmények sokáig nem is nagyon vágytak erre; a tisztviselői álláshoz ugyanis bizonyos iskolázottság és a hivatalos nyelvek tökéletes ismerete volt szükséges. Például a közigazgatás területén elsősorban a latin és a magyar, a kincstári igazgatásban és a katonai szervek civil állásaiban pedig a német nyelvismeret is, valamint az erdélyi közjogban való jártasság alapvető feltétel volt.

Az 1672-1690. közötti időszakban az örményekre vonatkozó jogi szabályozás igen ritka, ami azzal magyarázható, hogy az erdélyi fejedelemség egy igen nehéz korszakot élt, a fejedelem által adott privilégiumok másolatait tartalmazó ún. királyi könyveknek pedig csak tört része maradt meg ebből a korból^{iv}. Mindössze két örmény kiváltságlevél

dokumentálható ez időben: a gyergyószentmiklósi örményeké (1680)^v és a petelei örményeké (1684)^{vi}, amelyek elsősorban bőrárúk kereskedelmét engedélyezik Erdély egész területén azzal a feltétellel, hogy a petelei örmény kereskedők évente 100 db. kordoványbőrt készítsenek a fejedelem számára.

Az 1690. utáni időszak már kézzelfoghatóbb eredményeket hoz az örmények számára. Ezekből a legjelentősebb az ebesfalvi örmények 1696. évi kiváltságlevele, amely az első részletes jogi szabályozás az itt élő örmények számára^{vii}.

Ebben az időszakban kiemelkedő szerepet játszott Verzár Auxentius püspök, aki nemcsak mint egyházfő, hanem mint kiemelkedő politikai személyiség is segítségére volt az örményeknek. Szamosújvár megalapítása (1700) is az ő nevéhez fűződik^{viii}.

Ugyancsak ebben az időben történik meg az örmények végleges elhelyezkedése Erdély különböző részeiben, és fejlődésnek indulnak a kialakult örmény kolóniák. Mivel az örmények többsége kereskedő és iparos volt, ezen a téren is átfogó jogi szabályozás történt.

1726-ban egy újabb korszak kezdődött az erdélyi örmények számára, amikor Szamosújvár megkapta első királyi kiváltságlevelét, amely mezővárosi státuszt adományozott a településnek és Örményvárosnak nevezte el^{ix}.

A szamosújvári kiváltságlevelet hamarosan (1733) követte az ebesfalviak királyi kiváltságlevele, amely kiváltságlevél többek között az ebesfalvi birtok örmény részét Erzsébetvárosnak nevezte el^x.

Az erdélyi örmények helyzete a jelzett korszak végére rendezetté válik: rendelkeztek kereskedelmi szabadsággal, a két fő település pedig saját belső igazgatással is.

Érdemes megemlíteni, hogy ebben az időszakban áttörés következett be az örmények földtulajdonszerzését illetően. Történt ugyanis, hogy a törököket Savoyai Jenő herceg kiűzte Dél-Magyarországról, aminek eredményeként az ország ezen részén egy lepusztult, nagy részben mocsaras vidék majdnem teljesen lakatlan maradt. A terület vonzóvá tétele érdekében a földeket nagyon olcsón árusították, mindenféle korlátozás nélkül, azonban így sem igen akadt érdeklődő, pontosabban csak az örmények tartottak rá igényt, akiknek első alkalommal nyílt lehetőségük földtulajdon megszerzésére. A törvények értelmében az örmények saját településeiken kívül nem vásárolhattak örökös földbirtokot, csupán zálogban vagy haszonbérben tarthattak földet, ezért a kivételes lehetőséget igyekeztek kihasználni.

Érdemes megemlíteni, hogy a törvények szellemében még a XVIII. és XIX. században is sok marhakereskedéssel foglalkozó örmény tartott különösen Magyarországon pusztákat haszonbérben, amelyek gondozását úgynevezett "pusztási" örményekre bízta.

Visszatérve a földszerzésre, a felkínált lehetőséggel élve számos örmény család költözött ki Szamosújvárról (Karátsonyi, Jakabffy, stb.), Erzsébetvárosról (Kiss, Vertán, Issekutz, stb.), valamint Gyergyószentmiklósról (Novák, Czárán, Lázár, stb.) és vásárolt földet Dél-Magyarországon. Szongott Kristóf egyik írásában megemlíti, hogy a XVIII. sz. végére e földek lettek az ország legjobb termőföldjei és az ott élő örmények voltak a leggazdagabbak az erdélyi örmények közül^{xi}.

Folytatás a következő számban

dr. Czárán István

Programajánlat

- Változatlanul folytatódik minden hónap 3. csütörtökén, a Fővárosi Örmény Klub rendezvénysorozata a Magyarok Háza Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermében. Ezúttal a rendezvény egybeesik a konferencia nyitónapjával.
- Folytatódnak a Fővárosi Örmény Művészeti Kiállítóterem és Stúdió önálló programjai a Budapest V. Akadémia u. 1. II. 293 szám alatt.
A stúdióban ezúttal az 1997. nov. 14-én délután 17 órakor megnyíló fotókiállítás tekinthető meg

Szabó László: Arménia, Anatólia, Levante címmel.

A kiállítás 1997. december 18. napjáig tart nyitva, megtekintés minden kedden 14-17 és csütörtök 14-16 óráig lehetséges. (Felhívjuk a figyelmet, hogy 16 óra után a kiállító terem az Akadémia u. 3. szám alatti portán keresztül közelíthető meg).

A Stúdió ez évi további programjából:

Benyik Béla: Örményország ősi földjén című (1997. aug. 21-én bevezetett) vetített képes előadássorozatának folytatása:

- 1997. nov. 26-án 17 óra Jerevánban, Örményország fővárosában.
- 1997. dec. 11-én 17 óra Jerevánban, Örményország fővárosában.

<><><><>

Információk

- **Közmeghallgatás.** A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat 1997. december 4-én csütörtökön 16.30 órakor közmeghallgatást tart a Bp. V. Akadémia utca 1. II. em.